

นฤมล จ้าวสุวรรณ*

ชั้นส่วนนวนิยายเรื่อง “สนุกนั๊ก”

และสถานภาพในวรรณกรรมไทย

ข้อเขียนเรื่องนี้เก็บความจาก Klaus Rosenberg “Das Romanfragment Rüong sanuk nñk und seine Stellung in der Thailändischen Literaturgeschichte” *Nachrichten der Gesellschaft für Natur und Völkerkunde Ostasiens Hamburg Nr. 120. 1976*: 48-67 ศาสตราจารย์ ดร. เคลาส์ โรเซนแบร์ก ผู้เขียนสะท้อนปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมในสาขาวรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร พยายามเขียนนวนิยายเลียนแบบนวนิยายตะวันตก ชิ้นเป็นครั้งแรกแต่ไม่ได้รับความสำเร็จ “สนุกนั๊ก” ชั้นส่วนนวนิยายไทยเรื่องแรกซึ่งเขียนไม่จบนั้นพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในวารสาร *วชิรญาณวิเศษ* เล่ม ๑ แผ่น ๒๘ วัน ๖ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมจ อัฐศก ๑๒๔๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๕

ผู้เขียนให้ความเห็นว่าแม้ “สนุกนั๊ก” จะเขียนไม่จบแต่ก็มีความสำคัญมาก ในวรรณกรรมไทยที่แสดงให้เห็นว่า เป็นครั้งแรกที่มีนักเขียนไทยพยายามนำรูปแบบการประพันธ์ร้อยแก้วเชิงเล่าจากตะวันตกมาใช้ บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมไทยและชีวิตความเป็นอยู่ร่วมสมัย “ชั้นส่วนนวนิยายเรื่อง “สนุกนั๊ก” และสถานภาพในวรรณกรรมไทย”

แบ่งเป็นสามตอน ได้แก่ ๑. ที่มาของเรื่อง และประวัติผู้แต่ง ๒. วิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา ๓. วิเคราะห์สาเหตุที่นวนิยายเรื่องนี้เขียนไม่จบ

ผู้เรียบเรียงเก็บความงานของ ศาสตราจารย์ ดร. เคลาส์ โรเซนแบร์ก เฉพาะตอนที่ ๒ และ ๓ เท่านั้น เนื่องจากตอนที่ ๑ เป็นเรื่องราวที่ผู้อ่านคนไทยทราบกันดีอยู่แล้ว

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๑ ดู “เรื่องสนุกร่องแรกของไทยกับกรมหลวงพิชิตปรีชากร” โลกหนังสือ ฉบับแนะนำตัว (๒๕๒๐) : ๕๔-๕๗ และ พิทยา ว่องกุล “สนุกนั๊ก : นวนิยายไทยเรื่องแรกที่ไร้ชื่อ” ภาษาและหนังสือ ๑๑ : ๒ (ต.ค. ๒๕๒๗-ม.ค. ๒๕๒๘) : ๓๕-๔๔.

วิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา

“สนทนีนิก” กล่าวถึงชายหนุ่มสี่คน ซึ่งบวชเป็นพระและจวนใกล้จะสึกออกมาใช้ชีวิตทางโลกอีกครั้งหนึ่ง สมบูรณ์ตัวเอกของเรื่องซึ่งไม่แน่ใจในอนาคตของตนเองนัก คิดไม่ตกว่าจะสึกหรือไม่ จึงไปปรึกษาเพื่อนพระด้วยกันอีก ๓ รูป ท้ายที่สุดพระทั้งสี่รูปต่างสัญญาว่าแม้จะสึกออกไปแล้วก็จะยังคงเป็นมิตรที่ช่วยเหลือกันต่อไป

สิ่งที่น่าแปลกคือ ผู้เขียนไม่ได้ตั้งชื่อเรื่องตามเนื้อหาหรือตัวเอกของเรื่อง แต่กลับให้ชื่อว่า “สนทนีนิก” เรื่องนี้อาจตอบได้ว่าผู้อ่านสมัยนั้นเคยชินกับการอ่านวรรณกรรมประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ไม่คุ้นเคยกับรูปแบบการประพันธ์ประเภทนวนิยายมาก่อน ผู้เขียนจึงต้องชี้แจงว่าเรื่องนี้ ไม่ใช่เรื่องจริง เพียงคิดเขียนขึ้นสนุก ๆ เท่านั้น แม้กระนั้นก็มีหลักฐานปรากฏว่ามีผู้อ่านบางคนเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริง

การบรรยายเรื่องตอนแรกเป็นการบรรยายสถานที่และเวลาตามข้อเท็จจริง สถานที่คือวัดบวรนิเวศวิหารที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรเคยทรงผนวช และทรงรู้จักดี ซึ่งต่างจากวรรณกรรมสมัยเก่าอย่างสิ้นเชิงที่ไม่ได้กล่าวถึงสถานที่และเวลาอย่างแน่นอน

ตามความเป็นจริง ผู้เขียนมีกลวิธีเสนอเรื่องที่น่าสนใจ และใช้สำนวนการเขียนที่ชัดเจน เรียบง่าย ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วม และสนใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เริ่มแรกผู้อ่านรู้เรื่องเกี่ยวกับพระสมบุรณ์น้อยมาก และเกิดความสงสัยว่าข่าวที่พระสมบุรณ์ได้รับเกี่ยวกับนางอินมียุทธพลอย่างไรต่อพระสมบุรณ์จนต้องคิดหนักว่าจะสึกหรือไม่ แต่เมื่อทราบภายหลังว่านางอินต้องการให้พระสมบุรณ์แต่งงานกับลูกสาว ผู้อ่านจึงร่วมรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และความวิตกกังวลของตัวเอก การบรรยายแบบวิเคราะห์ตัวละครเชิงจิตวิทยาที่ละเอียดอ่อนเช่นนี้ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในงานเขียนของไทย นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำกลวิธีการเขียนนวนิยายแบบตะวันตกมาใช้ โดยให้ตัวละครพูดกับตัวเอง ในขณะที่ตัวละครเล็งลึกจิตใจไม่ได้จนต้องไปขอคำปรึกษาจากพระเข็มซึ่งผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้รู้ว่พระสมบุรณ์ต้องการอะไร และจะตัดสินใจอย่างไร เรื่องจบลงตรงที่พระทรัพย์สนับสนุนพระสมบุรณ์ให้ไปเป็นทหารเพราะมีร่างกายแข็งแรง

ประเพณีไทยสมัยก่อนนิยมให้ชายไทยอายุครบ ๒๐ ปี บวชเป็นพระเพื่อเป็นการเตรียมตัวเตรียมใจที่จะก้าวออกไปเผชิญโลก

ของความเป็นผู้ใหญ่ คนไทยเรียกคนที่ยังไม่
ได้บวชเรียนว่าเป็นคน “ดิบ” ต่อเมื่อบวช
แล้วสึกออกมาจึงจะถือว่าเป็นคน “สุก” ผู้
เขียนกำหนดให้ตัวเอกมีความไม่มั่นใจกับ
อนาคตของตนเองเพราะสังคมขณะนั้นกำลัง
เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างของเก่ากับของ
ใหม่ ซึ่งผิดกับตัวเอกในวรรณกรรมโบราณ
ที่มักดำเนินชีวิตอย่างกลมกลืนอยู่แล้วใน
สังคมที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนตายตัว อีก
ประการหนึ่งบรรยายกายภายในวัดที่พระทั้งสี่
รูปสนทนากันนั้นมิใช่บรรยายทางศาสนา
เรื่องที่สนทนาก็มิใช่หลักธรรมะที่จะพาให้พ้น
กิเลสแต่เป็นเรื่องราวของมนุษย์ปุถุชนนี้เอง
เหตุผลที่พระสมบุรณ์รู้สึกสนใจไม่ถูกว่าจะบวช
ต่อไปหรือไม่ นั่น ไม่ใช่เพราะคิดว่าถ้าอยู่
เป็นบรรพชิตแล้วจะพบแต่ความสุขสงบ
หากเป็นเพราะพระสมบุรณ์ไม่มั่นใจว่า เมื่อ
สึกออกไปแล้วตนจะมีหลักประกันทางสังคม
มั่นคงเพียงใด แต่การอยู่เป็นพระต่อไปจะ
เป็นหลักประกันได้ว่า ตนไม่ต้องหว่านกล้าว
เกาทัณฑ์ใด ๆ จากโลกภายนอกและจะมีที่อยู่
ที่กินโดยไม่ต้องลำบาก การบรรยายที่สะท้อน
ให้เห็นความจริงในสังคมเช่นนี้ เป็นลักษณะ
รูปแบบการเขียนแนว “สัจนิยม” (Realism)
ของวรรณกรรมตะวันตก โดยผู้เขียนสะท้อน

ภาพสังคมไทย ด้านศาสนาตามสภาพความ
เป็นจริง แต่การบรรยายสภาพสังคมอย่าง
ตรงไปตรงมาเช่นนี้ ย่อมมีผลกระทบต่อพุทธ
ศาสนิกชนซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษนิยม ในสมัยนั้น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์
ความศรัทธาของพระในวัฏจักรนิเวศซึ่งเป็น
วัดที่ชาวพุทธนับถือมากวัดหนึ่ง

สาเหตุที่ “สนุคนึก” เขียนไม่จบ

เกี่ยวกับปฏิกิริยาของผู้อ่านสมัยนั้น
สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำรงราชน
ุภาพทรงเขียนไว้ว่า ผู้อ่านที่รู้ภาษาต่างประเทศ
อย่างดีและเคยอ่านวรรณกรรมตะวันตก
มาแล้วมีความพอใจเรื่อง สนุคนึก มาก เพราะ
เป็นการเขียนนวนิยายไทยตามแบบตะวันตก
ด้วยแนวการเขียนที่น่าสนใจ แต่บรรดาผู้อ่าน
เหล่านั้นต้องผิดหวังเพราะ “วัชรญาณวิเศษ”
ฉบับต่อมาไม่ลงนวนิยายเรื่องนี้ต่อ เพียงแต่
มีคำชี้แจงว่า การกล่าวถึงชื่อวัชรนิเวศ ใน
นวนิยายเรื่อง สนุคนึก โดยปราศจากมูลความจริง
อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดถึงขั้นเสื่อมเสีย
ได้ กรมพระยาบำรงฯ ทรงเขียนต่อไปว่า กรม
พระปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราช
เจ้าและเจ้าอาวาสวัชรนิเวศในสมัยนั้นทรง
ปริวิตกในเรื่องนี้มาก จนถึงกับตรัสว่าพระองค์

ไม่ทรงมีพระประสงค์จะเป็นเจ้าอาวาสวัดบวร
นิเวศอีกต่อไป

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงทราบก็กริ้ว และทรงมีพระราช
ดำรัสทำหนังสือกรมหลวงพิชิตปรีชากร กรณกรรม
พระปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงทราบเรื่อง ได้
ทูลขอร้องให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสขอพระ
ราชทานอภัยโทษให้กรมหลวงพิชิตปรีชากร
ด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรง
มีพระราชหัตถเลขาตอบมีใจความว่า พระองค์
ทรงไม่สบายพระทัยอย่างยิ่ง เมื่อทรงทราบว่า
กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงวิตกกังวลเมื่อ
ได้ทรงอ่านเรื่อง *สนทนีนิก* เนื่องจากทรงมี
พระชนมายุมากแล้ว ทั้งยังทรงมีสมณศักดิ์เป็น
พระประมุขของสงฆ์และทรงเป็นพระประยูร
ญาติผู้สูงศักดิ์อีกด้วย พระองค์ทรงเข้าพระทัย
คิดว่า กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงนิพนธ์เรื่อง
สนทนีนิก ขึ้นตามแนวความคิดแบบนวนิยาย
ตะวันตก แต่การที่กรมหลวงพิชิตปรีชากร
ทรงกำหนดให้วัดบวรนิเวศเป็นที่เกิดของเหตุ
การณ์ในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่ซึ่งไม่เคย
อ่านนวนิยายหรือวรรณกรรมแนวนี้มาก่อนเกิด
ความสงสัยในพฤติกรรมของพระสงฆ์และเสื่อม
ศรัทธาในวัดบวรนิเวศ เพราะเข้าใจว่าเรื่อง
ราวใน *สนทนีนิก* เป็นเรื่องจริง พระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงขอให้กรมหลวงพิชิต
ปรีชากรอธิบายว่า เหตุการณ์ทั้งหลายที่ทรง
ยกมาจากเรื่องนี้เป็นความจริงหรือไม่ ถ้าไม่
เป็นเรื่องจริงเหตุใดจึงทรงเลือกให้วัดบวร
นิเวศเป็นสถานที่ดำเนินเรื่อง แต่ยังมีคนที่
กรมหลวงพิชิตปรีชากรจะได้กราบบังคมทูล
ถวายคำอธิบายแต่ประการใด พระองค์ก็ทรง
พระราชทานอภัยโทษแก่กรมหลวงพิชิตปรีชา
กรตามพระประสงค์ของกรมพระปวเรศวริยา
ลงกรณ์ก่อนแล้ว แม้กระนั้นก็ตามพระองค์ก็
ยังทรงไม่เข้าพระทัยว่า เหตุใดกรมหลวง
พิชิตปรีชากรซึ่งเคยทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศ
และทั้งทรงเป็นพระราชวงศ์และข้าราชการชั้น
ผู้ใหญ่จึงไม่ทรงมีพระวิจารณ์พอที่จะคำนึง
ว่า จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจผิด แต่
อย่างไรก็ดีกรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงรับ
ว่าเป็นความผิดพลาดของพระองค์เองซึ่งผู้อ่าน
คงเข้าใจ

ด้วยสาเหตุดัง กล่าว นวนิยายเรื่อง
สนทนีนิก จึงไม่ได้พิมพ์ต่อ การที่กรมหลวง
พิชิตปรีชากรทูลขอเรื่องว่า *สนทนีนิก* เพื่อ
ป้องกันความเข้าใจผิดของผู้อ่านตั้งแต่แรกจึง
นับว่าไร้ผล อย่างไรก็ตามข้อเรื่องก็ยังช่วย
ให้ผู้อ่านฉุกละหุกบ้างว่าเรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่อให้
อ่านเล่นเท่านั้น อันที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้า ฯ น่าจะทรงมีพระบรมราช
 ธิบายแนวเขียนของนวนิยายประเภทนี้ให้กรม
 พระปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงทราบ เพราะ
 พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านการ
 ทรงพระอักษรนวนิยายภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี
 ที่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การริเริ่มงานเขียน
 นวนิยายแบบตะวันตกและความกิดอ่านวิพากษ์
 วิจารณ์สังคม ในด้านพุทธศาสนาจำต้องหยุด
 ชะงักไปชั่ว

ในอีกแง่หนึ่งอาจจะทรงมีพระราช
 คำริว่า พระองค์ทรงเป็นองค์อัครศาสน
 ปถัมภก ถ้าพระองค์ไม่ทรงกระทำเช่นนั้นอาจ
 มีผู้กล่าวได้ว่า พระองค์ไม่ทรงเห็นแก่พระ
 ประมุขของสงฆ์และทรงรับแต่วัฒนธรรม
 ตะวันตกใหม่ ๆ เข้ามาโดยไม่ทรงเอาพระราช
 ฤทัยจะเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย จน
 ประมุขของสงฆ์ถึงกับจะทูลขอลาจากตำแหน่ง
 อันสูงสุดนี้ พระองค์ไม่ทรงมีพระราชประสงค์
 จะให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายพระราช
 วงศ์กับฝ่ายสงฆ์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันมาอย่าง
 ใกล้ชิดในประวัติศาสตร์อันยาวนานของชาติ
 ไทยเพียงชั่วสาเหตุจากนวนิยายเรื่องเดียว
 ความสงบในประเทศย่อมเป็นสิ่งสำคัญใน
 ขณะนั้นเพราะเป็นระยะเวลาที่ฝ่ายตะวันตก
 กำลังแผ่อำนาจมาทางเอเชีย การที่พระองค์

ทรงมีพระบรมราชโองการสั่งให้กรมหลวง
 พิชิตปรีชากรทรงอธิบายคำถาม ๕ ข้อของ
 พระองค์เกี่ยวกับเหตุการณ์ในเรื่อง สนุกสนาน
 นั้น ทำให้กรมหลวงพิชิตปรีชากรต้องทรง
 พยายามค้นคว้าโดยทันที และนั่นอาจถือได้ว่า
 เป็นการถูก “เซนเซอร์” ครั้งแรกของนัก
 เขียนในประเทศไทย และผู้ที่ถูก “เซนเซอร์”
 ก็เป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงและทรงดำรงตำแหน่ง
 สูงทางราชการ

เรื่องนี้สิ้นสุดลงด้วยการที่กรมหลวง
 พิชิตปรีชากรทูลขอประทานอภัยจากกรมพระ
 ปวเรศวริยาลงกรณ์ และทรงเลิกนิพนธ์เรื่อง
 สนุกสนาน อีกต่อไป กรณีนี้เปรียบเสมือน
 เรื่องผิดใจกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและ
 จบลงด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน แต่อันที่
 จริงแล้วจะเห็นได้ว่า รัฐได้ริครอบเสรีภาพ
 เรื่องงานสร้างสรรค์ทางศิลปะโดยสิ้นเชิง พระ
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ซึ่งทรงมี
 พระราชอุทิศหาความเจริญทางด้านกลวิธี
 และการบริหารประเทศจากตะวันตกมาใช้ภายใน
 ประเทศ ก็ยังทรงมีพระราชดำริเห็นว่
 การจะนำแนวคิดเสรีของปัจเจกบุคคลมาผสม
 กับการพัฒนาทางการเมือง เช่น ประเทศ
 ตะวันตกนั้นยังไม่อาจทำได้ในประเทศไทย

การห้ามมิให้ตีพิมพ์ “สนุคนึก” นี้ มีผลต่อวงวรรณกรรมไทยหลายประการ ประการแรกคือ ทำให้นวนิยายไทยสมัยใหม่เล่มแรกไม่ได้รับการตีพิมพ์จนจบสมบูรณ์ หาก “สนุคนึก” ตีพิมพ์จนจบแล้วก็เชื่อว่าจะเป็นงานเขียนที่ช่วยพัฒนารูปแบบการเขียนวรรณกรรมแนวสังคมนิยมได้ดีทีเดียว ประการที่สอง เรื่องราวที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ไม่มีใครกล้าเขียนนวนิยายในรูปแบบสร้างสรรค์ชนิดนี้อีกตลอด

จนไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์สังคมร่วมสมัยในรูปแบบของนวนิยายสมัยใหม่อย่างเสรีอีกด้วย ดังนั้นนวนิยายสมัยใหม่ของไทยจึงเพิ่งเริ่มมีขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ ๔๐ ปีต่อมา เช่นนวนิยายของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ และ ดอกไม้สด เป็นต้น เป็นที่น่าเสียดายที่ “สนุคนึก” ของกรมหลวงพิชิตปรีชากรเกิดขึ้นเร็วเกินไปจนไม่สามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือจุดเริ่มต้นของนวนิยายไทยสมัยใหม่ได้ ©

อภินันทนาการ

จาก

พ. แสงอายุ

ร้านซั๊ก อบ รีด

ลอนดอนราแมท

๑๑๓/๓๔๒ อาคารสหกรณ์เคหะสถาน

ตึกใหม่ตึกร้านไก่โต้ง สถานีรถไฟสามเสน